

PROF. DR. FERİDUN NAFİZ UZLUK KOLEKSİYONUNDAKİ KIRK HAT ESERİ

Doç. Dr. Fatih Özkafa*

Giriş

İnsanlığın ortak değerleri sayılan bilim, kültür ve sanat mirasını, her nesil devraldığı zenginliğe ilaveler yaparak bir sonraki kuşağa aktarmıştır. Bazı tarihi ve siyasi olaylar neticesinde ilim ve sanat eserleri akıllara durgunluk verecek tahribata maruz kalmışsa da bazı fertlerin gayretleri, birtakım müesseselerin desteği ile, kıymetli eserlerin birçoğu yüzyılları aşabilmiştir. En badireli devirlerde bile bazı insanlar ortaya çıkmıştır ki; bu kişiler sayesinde sayısız kültür ve sanat eserinin mevcudiyeti muhafaza edilebilmiştir.

Türk Milleti'nin zengin birikimlerinin bilincinde olan ve ömrünü adayarak bu büyük milletin değerlerini koleksiyonunda toplamaya çalışan büyük insanlardan biri de merhum Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk'tur. Tıp alanındaki maharetine ilâveten, tam bir kültür adamı hüviyetiyle, gerek Tıp Tarihi, gerek kültür ve sanat tarihi, gerekse Mevlâna ve Mevlevîlik ile ilgili pek çok kitabı ve dokümanı arşivinde toplamış olan bu kıymetli bilim adamı, bu uğurda tüm mesaisini ve servetini ortaya koymuştur. Bu şahsî gayretlerin neticesinde ortaya çıkan dev manzarada, değeri tartışılmaz bir kütüphaneyi ve çok sayıda dokümanla sanat eserini görmek mümkündür.

Bu çalışma, Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk koleksiyonundaki hat levhalarına yönelik olup, koleksiyondaki resim tabloları ve fotoğraflar bu çalışmanın kapsam alanı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte, hat eserleri arasında da, çerçevesi olmasına rağmen orijinal olmayıp baskıdır. Bu baskılar, başka kaynaklarda ve arşivlerde de mevcut olabilece-

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Hattat

ğinden, ayrıca orijinal olmadıkları için birçok nüshasının bulunabileceği varsayıldığından, projemizin kapsamına alınmamıştır. Ancak bunların da fotoğrafları çekilerek kayıt altına alınmıştır.

Koleksiyondaki eserlerin tamamı camlı ve çerçeveli olduğu için, eserler çerçevelerinden çıkarılmış ve dijital fotoğraf makinesiyle eserlerin TIFF formatlı resimleri çekilmiştir. Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi tarafından verilen yeni envanter numaraları ile kayıt altına alınmıştır. Eserlerin ebatları ölçülmüş, tarihleri belirlenmiştir. Şu anki kondüsyonları incelenerek restorasyona ihtiyaçları olup olmadığı kaydedilmiştir. Daha sonra hat tatların kimliklerini tespit etmek amacıyla, imzalar tetkik edilmiştir. İmzalı olmasına rağmen, ilgili hattata ait olduğundan şüpheye düşülen eserlerdeki yazılar analiz edilerek bir hükme varılmıştır. Bütün eserlerin hat sanatı bakımından değerlendirmesi yapılmış, varsa tezhiplerine de kısaca değinilmiştir.

1. Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974) ve Koleksiyonculuğu

1902 yılında Konya Ereğli’de doğmuş olan Feridun Nafiz Uzluk, Subay Ahmed Hamdi Bey’in, Mevlana soyundan Ali Çelebi’nin kızı Sıdıka Hanım’la evliliğinden dünyaya gelmiştir. Beyşehir taburu ile Yemen’e görevli olarak giden babası Yüzbaşı Ahmet Hamdi Bey 1905 yılında, 28 yaşında şehit olmuştur.

Feridun Nafiz, ilk tahsilini Konya Tatbikat Okulu’nda yaptıktan sonra (1911) Konya İttihat ve Terakki İdadisi’ni bitirmiş (1919), 1924 yılında da İstanbul Tıp Fakültesi’nden mezun olmuştur. Askerlik hizmetini Gülhane Tıp Akademisi’nde yedek subay olarak ifa ettikten sonra mecburi hizmetini yapmak üzere Ordu’nun Mesudiye Kazası hükümet tabipliğine atanmış (1925) ve burada üç sene çalışmıştır. 1928 yılında Konya Memleket Hastanesi dâhiliye asistanlığına tayin edilmiş olan Uzluk, buradan Konya Sıtma Mücadele Merkez Tabipliğine geçmiş, 1929 yılında da Aksaray ve Havalisi Sıtma Mücadele Teşkilatında çalışmıştır.

1932 yılında ihtisas yapmak üzere kendi imkânlarıyla Almanya’ya gitmiş, Münih Tıp Fakültesi 2. Dâhiliye Kliniği’nde fahri asistan olarak Prof. Dr. Friedrich Von Müller’in yanında çalışmış; Hijyen Enstitüsü’ne ve daha sonra Hamburg Sıcak Memleketler Hastalıkları Enstitüsü’nde bir yıl çalışarak diploma almayı başarmıştır. Bir süre Eppendorf Hastanesi’nde Prof. Dr. Schottmüller’in yanında çalışan Dr. Uzluk, 1935’te Türkiye’ye

dönmüş, burada Trakya Umum Müfettişliği'ne bağlı salgın hastalıklar uzmanı olarak çalışmış, bir yıl sonra da Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'ne girmiştir. Enstitü'de Çiçek Aşısı Şubesi mütehasıslığına verilen Uzluk, Boğazlıyan, Kırşehir, Mucur, Niğde ve Ak-saray'da çıkan salgın hastalıklarla mücadele için adı geçen şehir ve kazalarda teşkilat kurmuştur.

Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde çalışırken Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji profesörlüğüne seçilmiştir (1946). Türk Tıp Tarih Kurumu kurucu üyesi, Uluslararası Histoire de la Medicine Cemiyeti Türk delegesi olan Uzluk, Almanya (1932-35), Fransa (1949-35), İngiltere (1949), Hollanda (1950), Libya (1956), İran (1957) ve Avusturya'da çeşitli tetkiklerde bulunmuştur. Kendisi Anıtlar Derneği Genel Başkanlığı görevini üstlenmiş, kardeşi Şahabeddin Bey de 1952 yılında Derneğin Konya şubesini açmış, pek çok tarihi eseri yok olmaktan kurtarmışlardır. Mesleki çalışmalarının yanısıra Türk Tarihi, Eski Türk Edebiyatı, tasavvuf, özellikle Hz. Mevlâna ve Mevlevilik konularıyla da yakından ilgilenmiş, tıp alanındaki araştırmaları yanısıra zikredilen konularda da telif ve tercüme olarak pek çok yayın yapmış ve bu alandaki bazı faaliyetlere öncülük etmiş yahut aktif olarak katılmış; hatta kendisi Ankara'da Uzluk Basımevi adında bir matbaa kurup çok değerli eserler yayınlamıştır. 27 Eylül 1974 yılında vefat eden Uzluk, hiç evlenmemiştir.

Feridun Nafiz Bey, uğruna ömrünü verdiği bir konuda ciddi bir adım atılmasını istiyor, Konya'da bir Mevlana Tetkikleri Enstitüsü kurulmasını çok arzu ediyordu. Böyle bir Enstitü kurulduğu takdirde maddi desteğinin yanısıra sahip olduğu bütün kitaplar, belge, fotoğraf, tablo ve muhtelif aletleri buraya hibe edeceğini 1963 ve 1966 yıllarında kamuoyuna duyuruyordu. Yetkililerden, bu yönde hazırlıklar yapıldığını öğrenince ilgisini buraya yöneltti.

1973 yılında Enstitü için şimdiki İl Halk Kütüphanesi binası tamamlandıysa da arzu edilen hizmete geçemedi ve maalesef o, bu mutluluğa ermeden hayata gözlerini yumdu. Onun vefatından sonra Şehabeddin Bey, kardeşinin arzusu doğrultusunda bütün kitaplarını tablo, saat vs. aletlerini söz konusu Enstitü'ye, yani Mevlana Dokümantasyon Merkezi'ne bağışladı. Onun da 4 Temmuz 1989 tarihinde vefatından sonra eşi Nimet Hanım,

Şahabettin Bey'in kendi kitapları ile elinde kardeşinden kalan muhtelif belge ve dokümanları Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'ne bağışlamıştır.

Feridun Nafiz Uzluk, genç yaştan itibaren yazı hayatına atılmış, dergi ve gazetelerde yüzlerce makale yayınlamış, eserler neşretmişlerdir ki bunlar arasında Mevlana ve Mevlevilik konusunda Feridun Nafiz Bey'in *Mecalis-i Seb'a* (1937), *Mektûbat* (1941), *Divanı Sultan Veled* (1941), *Ulu Arif Çelebi'nin Rubailer* (1949), *Mevlâna Celâleddin* (1963) adlı yayınları başta gelen değerli çalışmalardır. Basılmış ve basıma hazır vaziyette 80 civarında telif veya tercüme eserinin yanı sıra 230'u aşkın makalesi mevcuttur ve bunlar; genel kültür, sanat, tarih, sanat tarihi, mimarlık tarihi, Mevlevilik, Mevlevihaneler, tıp ve tıp tarihi gibi muhtelif konulara aittir.

Şahabeddin Bey daha ziyade konunun sanat yönüyle ilgilenirken Feridun Nafiz Bey, Mevlana ve Mevlevilik konusunda her türlü bilgi ve belgeyi toplamayı hedeflemiş, yurt içinde ve yurt dışında gittiği her yerde bu yönde araştırmalarda bulunmuş, yerli yabancı pek çok ilim adamı ile irtibat kurmuş ve bunun sonucunda gerçekten çok değerli bir arşiv vücuda getirmiştir.

Bu arşiv içerisinde son Mevlevi postnişinlerinden olup yakın dönem kültür ve edebiyat tarihimizin önde gelen simalarından olan Veled Çelebi'nin kendi yazdığı eserlerle yine ondan kalan son dönem Mevlevilik tarihine ışık tutacak önemli belgeler de yer almaktadır. Bu kitap ve belgeler, Veled Çelebi'nin kızı Devlet İzbudak tarafından ailenin en yakınlarından biri olan F. N. Uzluk'a verilmiştir. Ayrıca Tıp tarihi için çok değerli malzemeyi ihtiva eden zengin bir arşivi de mevcuttur.

Feridun Nafiz Bey'in bir özelliği de kâğıt ve kalemi candan bir dost, mahrem bir sırdaş edinmesidir. Hz. Mevlâna ve Mevlevilik sahası kadar, yakın dönem kültür ve edebiyat tarihimize de ışık tutan bu değerli notlar, karşısındaki bir dostuna ya da öğrencisine bu bilgileri emanet edercesine kaleme alınmıştır. Ayrıca O, üzerinde bilgi taşıyan hiçbir malzemeyi, bir kâğıt parçasını, bir gazete kupürünü dahi atmıyıp saklamak gibi bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden onun bütün müsveddeleri, mektupları, fotoğrafları, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde korunmaktadır. Uzluk Ailesinin Mevlana ve

Mevlevilik araştırmalarına en büyük katkısı, böyle değerli bir kütüphane ve arşivi geride kalanlara bırakmak olmuştur.¹

2. Uzluk Hat Koleksiyonundaki Eserler

2.1. Sülüs hattıyla yazılmış olan klasik oklu Besmele’de hattat imzası bulunmamakla birlikte gayet işlek bir yazıdır ve bu yazının mahir bir hattat elinden çıkma olduğu anlaşılmaktadır. Eserde ketebe kaydı bulunmadığı gibi tarih de yoktur. (Resim 1)



Resim 1

2.2. Celi sülüs hattıyla sikke formunda yazılmış olan “*Yâ Hazret-i Mevlânâ kuddise sirrahü'l-a'lâ*” levhası büyük bir hattat olan Şefik Bey’e aittir ve oldukça değerlidir. 1287 (H.) tarihli ve imzalı olan bu yazı çok sağlam bir şekilde kaidesine oturmuştur ve harfler son derece olgun yazılmıştır. “yâ” ve “nâ” harfleri sağda ve solda dengeyi sağlamıştır, “lâmelif” harfi de bunların arasına asılmış gibi istifin merkezine yerleştirilmiştir. Yazının etrafında tezhip yoktur; ancak cetvel ve ara suyu yapılmıştır. (Resim 2)

¹ Şafak, “Uzluk Ailesi’nin Mevlevîlik Araştırmalarına Katkıları” Prof.Dr. Feridun Nafiz Uzluk Armağanı, X.Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler, C.II, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 2003, s. 143 vd.

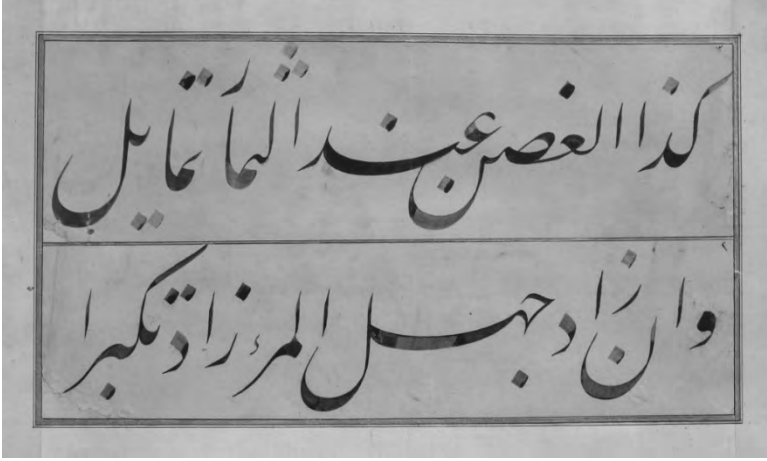


Resim 2

2.3. Alt alta iki satır halinde, klâsik siyah is mürekkebi ile yazılmış olan ta'lik levhanın iyi bir hattat tarafından yazılmış olduğu görülmekle birlikte hattat imzası ve tarih yoktur. Her iki satırın ortasındaki keşideler, estetik bir denge meydana getirmiştir. Yazı tezhipsiz olup, sadece etrafına ve satır arasına cetvel çekilmiş vaziyettedir. (Resim 3) Arapça ibarenin okunuşu ve Türkçesi şu şekildedir:

Metin: “Keze'l-ğusnü inde's-semâri temâyel / ve in zâde cehlü'l-mer'i zâde tekeb-bürâ”

Türkçesi: Nasıl ki meyvesi bol olan dal eğilirse, bir kimsenin cehaleti arttıkça da tekebbürü artar.



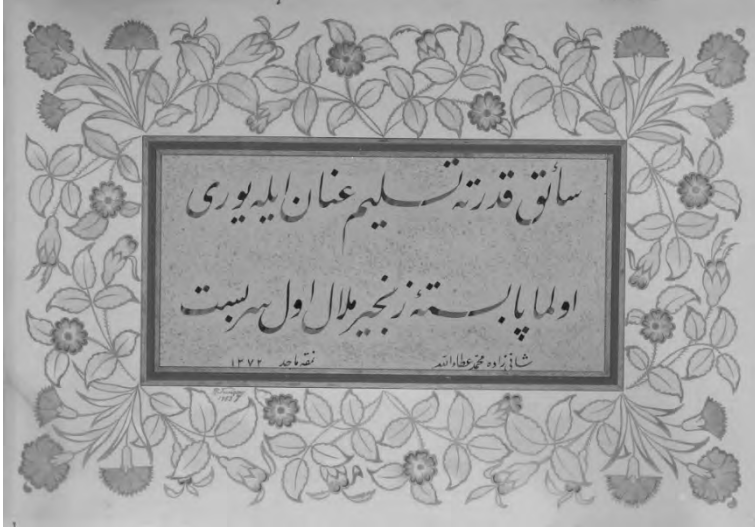
Resim 3

2.4. Alt alta iki satır halinde Macid Ayrıl tarafından, Şanizade Muhammed Atâullah'a ait bir beytin yazılmış olduğu 1372 (h.) tarihli ta'lik levhada klasik siyah is mürekkebi kullanılmıştır. (Resim 4) Bu beytin okunuşu şöyledir:

Sâik-ı kudrete teslîm-i mân ile yürü

Olma pâ-beste-i zincîr-i melâl ol serbest

Ta'lik yazıda aranan kalem hareketleri belirgindir. “Teslîm” ve “beste” kelimelerindeki “sin” harflerine keşide verilerek, iki satır arasında güzel bir denge sağlanmıştır. Yazının etrafına çift cetvel çekilmiştir ancak iki satır arasında cetvel yoktur. 1953 yılında R. Tunçay tarafından yapılmış süslemede natüralist çiçekler, karanfiller ve yapraklar oldukça iri bir şekilde kullanılmıştır. Yazıdaki zarafet, tezhibe yansıtılamamış ve yazının ebadıyla tezhipli alan arasında denge kurulamamıştır. Dolayısıyla bu levhadaki tezyinat, klâsik Osmanlı tezhîp anlayışıyla uyum göstermemektedir.



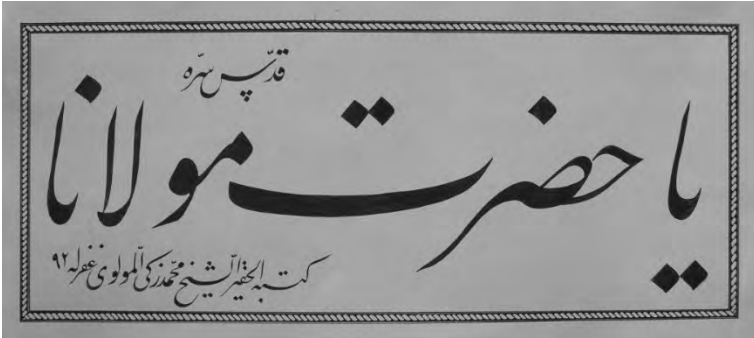
Resim 4

2.5. Celî ta'lik ile yazılmış olan 1226 (h.) tarihli “Yâ Hazret-i Mevlânâ” levhasında, “hazret” kelimesindeki “te” harfi, klâsikleşmiş şekliyle, keşideli olarak yazılmıştır. Hırka-i Şerîfe Şeyhi zade Es-Seyyid Muhammed Şehabüddîn bu levhadaki ibare, Türk hat sanatında en çok yazılan ibarelerden biridir. (Resim 5) Oklu besmelede ve diğer bazı kalıplaşmış istiflerde olduğu gibi, “Yâ Hazret-i Mevlânâ” ibaresi de bu şekilde kalıplaşmış olarak hattatlar tarafından defalarca ve beğenilerek yazılmıştır.



Resim 5

2.6. Klâsikleşmiş istifile “Yâ Hazret-i Mevlânâ” yazılı olan bir başka levhadaki yazı, Şeyh Muhammed Zekî El-Mevlevî tarafından 1292 (h.) tarihinde yazılmıştır. (Resim 6) Özellikle ta’lik nev’inde önemli sayılan kalem hareketleri, kısmen sulu mürekkep kullanıldığı zaman ortaya çıkmaktadır; ancak bu yazıda koyu bir mürekkep kullanıldığı için kalem hareketleri görülmemektedir. Ayrıca yazı kenarına tezhip yapılmamıştır.



Resim 6

2.7. Âkif Bey tarafından lâcivert zemin üzerine sarı mürekkeple ve tuğra formunda yazılmış İsm-i Hazret-i Pîr'in sağ üst köşesinde destarlı sikke formunda “*kuddise sirruh...*” ibaresi istiflenmiştir. (Resim 7) Tuğradaki estetiğin bütün olarak algılanabildiği ve tevkî-sülûs karışımıyla yazılmış bu yazının detayları incelendiğinde, harflerin ve hareketlerin istenen olgunlukta olmadığı görülmektedir. Yine, harflerin ölçüleri arasındaki nispetizlik göze çarpar. Meselâ, “Celâleddin” kelimesindeki “cim” harfi ile, “Muhammed” kelimesindeki “ha” harfi arasında ve yine bu “ha” ile “Hazret” kelimesindeki “zat” harfi arasında da bir tenasüp problemi mevcuttur. Yazının etrafında küçük bir süsleme ve boşluklarda yapraklı küçük dallar bulunmaktadır. Bu süsleme klâsik tezhip anlayışından uzaktır.



Resim 7

2.8. Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'nin kaleminden çıkmış olan “*Ve üfevvizu emrî ilallah. İnnallâhe basîrun bi'l-ibâd. Sadekallahü'l-azîm*” (Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum.

Çünkü Allah, kullarını çok iyi görendir. /Mü'min, 44) âyetinin yazılı olduğu celî sülüs levha, koleksiyonun en kıymetli parçalarından biridir. (Resim 8) Bu kıymetli eser, meşhur hattat İzzet Efendi'nin kendine has üslûbundaki özellikleri de birebir yansıtmaktadır. Devrin yazı özelliklerine paralel olarak, burada da hareketlerin bir kısmı ihmal edilmiş ve mühmel işaretlere fazla yer verilmeyerek yoğunluktan kaçınılmıştır. Yazı tezhipsizdir. Yalnız etrafına cetvel çekilmiştir.



Resim 8

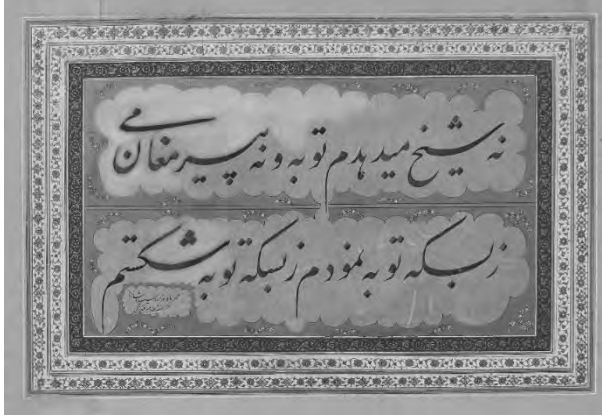
2.9. Ta'lik hattıyla yazılmış ilginç bir Farsça beytin yer aldığı levhadaki imza kısmı da kayda değer bir farklılık arz etmektedir. Beytin okunuşu, Türkçesi ve imza metni şöyledir:

*Ne şeyh mi-dehedem tövbe ve ne pîr-i muğân mey
Zi bes ki tövbe nümûdem zi bes ki tövbe şikestem
(Mihrimâh-ı hezar ve sî sed ve şânzdeh
Ketebehü'l-fakîr Imâd-ı Mîr Fendorskî)*

*Ne şeyhe tövbe veririm, ne de pîr-i muğân'a şarap,
Tövbe ettiğim de yeter, tövbeyi bozduğum da!*

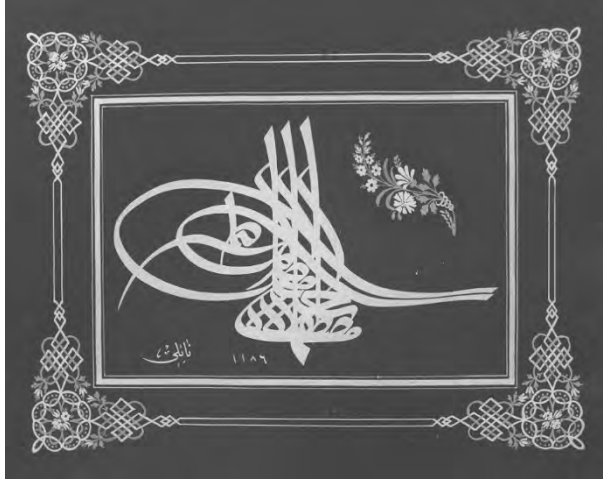
İran ta'lik üslubunun özelliklerini gösteren bir tarzda ve düz iki satır halinde, siyah is mürekkebiyle yazılmış olan bu levhanın hattatının meşhur ta'liknüvis Mir İmadü'l-

Hasenî ile karıştırılmaması gerekir. Hattat, ketebe kısmında tarihi de Farsça olarak yazmıştır. İki satır arası cetvelle ayrılmış ve her iki satıra da beyne's-sutûr tezhip yapılmıştır. (Resim 9)



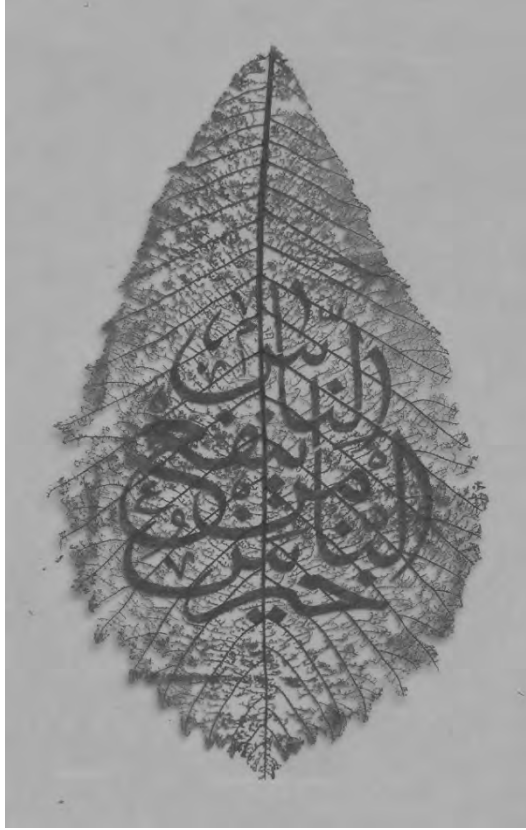
Resim 9

2.10. Siyah zemin üzerine zer-endûd tekniğiyle çekilmiş olan 1186 (h.) tarihli III. Mustafa tuğrasında hattat olarak Naili imzası yer almaktadır. İbare olarak “*Sultan Mustafa Han bin Ahmed el-Muzaffer Dâimâ*” yazılıdır. (Resim 10) Sağ üst köşesinin bir demet çiçekle doldurulduğu bu tuğranın etrafına cetvel çekilmiş ve dönemin yaygın anlayışına uygun olarak, klâsik tarzda değil de barok ve rokoko tarzında bir süsleme yapılmıştır.



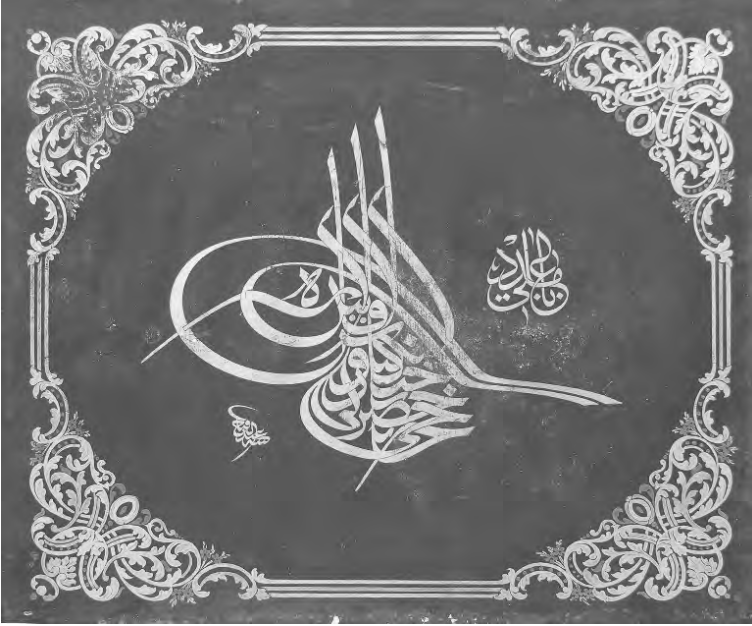
Resim 10

2.11. Yaprak üzerine dairevi bir istifle işlenmiş bir hadis-i şerif, gerçekten çok titiz bir çalışmanın mahsulü olduğunu göstermektedir. “*Hayru’n-nas men yenfeu’n-nas (İn-sanların hayırlısı, insanlara faydası olandır)*” hadisinin yazılı olduğu istif, böylesine hassas ve tabii bir malzeme üzerine oldukça iyi işlenmiştir. Yaprığın yazı kenarındaki kısımları zamanla dökülmüş veya dökülmeye yüz tutmuş; ancak yazı zarar görmemiştir. (Resim 11) İşçiliği nedeniyle bu eser, koleksiyonun önemli parçalarından biridir. Müze-lerde ve koleksiyonlarda yaprak üzerine işlenmiş bu nevi yazılarla zaman zaman karşı-laşmak mümkündür. Bu tip eserler ince el sanatlarındaki zevki yansıtan zenginliklere bi-rer örnektir.



Resim 11

2.12. Tuğra formu, padişahlara mahsus bir şekil olmasının yanı sıra, besmele, kelime-i tevhid ve bazı büyük zatların isimlerinin istifinde de kullanılmış bir formdur. Abdülfettah Efendi'nin çektiği ve "*Hazret-i Üveysü'l-Karani kuddise sirrah. Meded Ya Ali*" ibaresinin yazılı olduğu tuğra, oldukça güzel bir tuğradır. Yalnız, etrafındaki süsleme, son dönem Osmanlı sanatındaki batı etkilerini açıkça sergileyen ve klasik tezhip anlayışıyla bağdaşmayan bir biçimdedir. (Resim 12)



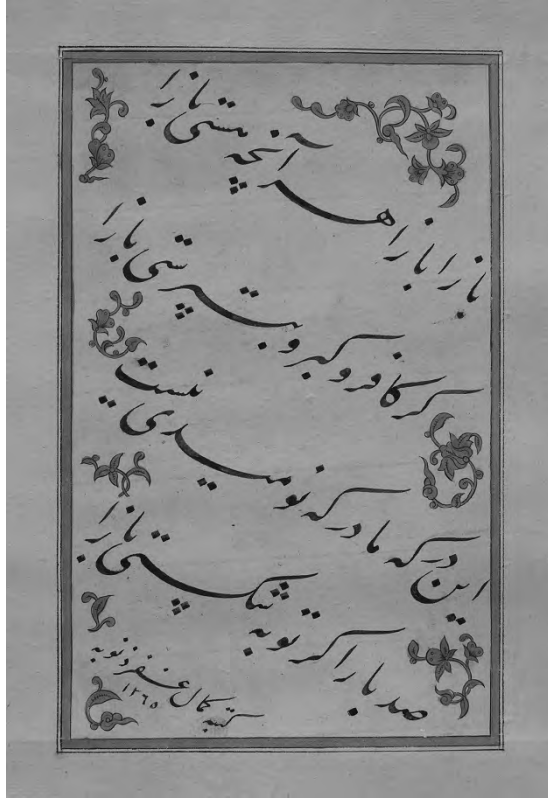
Resim 12

2.13. Her ne kadar kendisine ait olmadığı muhtelif kaynaklarda belirtiliyor olsa da Hz. Mevlâna'nın düşünce sisteminin dünyaya yayılmasını sağlayan ve "Gel, gel..." diye başlayan meşhur mısralar, şiir ve Farsça deyince akla gelen ta'lik hattıyla, Hattat Kemal Batanay tarafından, 1365 (h.) tarihinde mail dört satır halinde yazılmıştır:

*Bâzâ bâzâ her an çi bâzâ
Ger kâfir u gebr u bütperestî bâzâ
În dergêh-i ma der ki nevmîdî nîst
Sed bâr eger tövbe şikestî bâzâ*

Türkçesi: Gel, gel, ne olursan ol yine gel
İster kâfir, ister mecûsî, ister putperest ol
Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir
Bin kere tövbeni bozmuş olsan, yine gel

Keşideler, “kef” serenleri, “ya” ve “nun” kâseleri ile ahenkli bir satır düzeni vardır. Cetvel ile yazı arasındaki boşluklara irili ufaklı motifler yerleştirilmiştir. Bu motifler, yazının sade görünümüne zarar verecek derecede dikkat çekmektedir. (Resim 13)



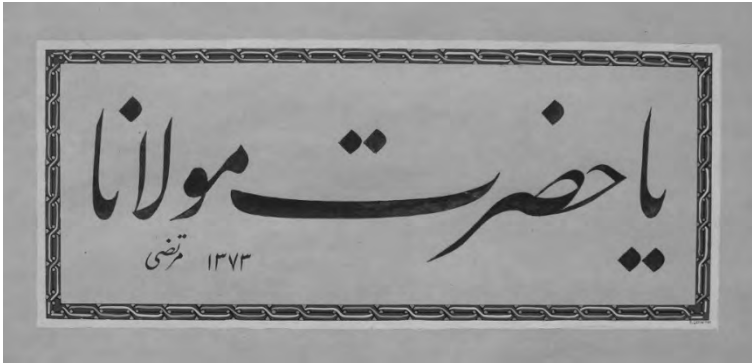
Resim 13

2.14. Şehab Arıcı imzalı ve 1388 (h.) tarihli “*Ya Hazret-i Mevlânâ*” yazısı celî talik olup, lacivert zemin üzerine zerendûd tekniğiyle uygulanmıştır. Klasik formdaki bu levhada cetvel ya da tezhip yoktur. (Resim 14)



Resim 14

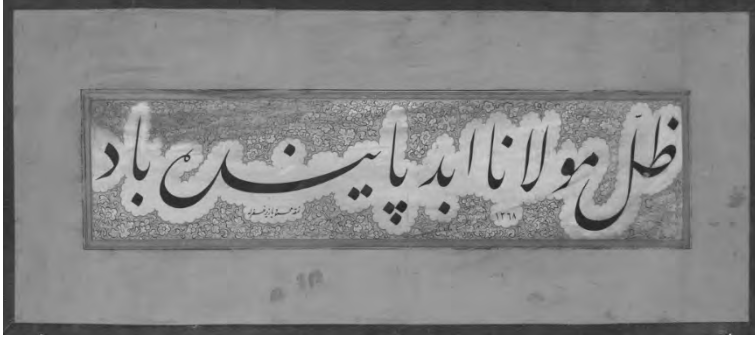
2.15. Mevlevî hattat ve ressam Murtaza Elker tarafından yine klâsik formda yazılmış bir “*Ya Hazret-i Mevlânâ*” levhası 1373 (h.) tarihlidir. Ancak koyu siyah mürekkeple yazıldığından kalem hareketleri görünmemektedir. Yazının etrafına basit bir zencerek yapılarak yazı çerçevelenmiştir. (Resim 15)



Resim 15

2.16. Celî talik ile yazılmış tek satırlık bir levhada “*Zill-i Mevlânâ ebed pâyende bâd (Mevlânâ'nın gölgesi ebediyen devam etsin)*” ibaresi yazılıdır. Hattatı, Müfessir Elmalılı Hamdi Yazır'ın kardeşi ve “*Kalem Güzeli*” adlı muhalled eserin müellifi olan Mahmud Bedreddin Yazır'dır.

1368 (h.) tarihli bu levhadaki “pâyende” kelimesinin “nun” harfine verilen keşide ve “dal” ile “he” nin estetik birleşimi, yazıya önemli bir hareket katmıştır. Beyne’s-sutûr ile yazının etrafına tezhip yapılarak cetvel çekilmiştir. (Resim 16)



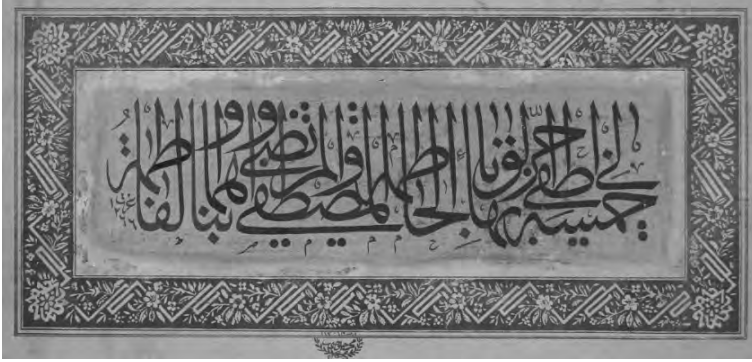
Resim 16

2.17. “Veba duası” olarak bilinen ibarenin istifli ve sülüs hattıyla yazılmış olduğu levhanın hattatı İzzet Efendi’dir. Metnin okunuşu ve Türkçesi şöyledir:

“Lî hamsetün utfî biha harra’l-vebâ el-hatimâ El-Mustafâ ve’l-Murtazâ ve ebnâhümâ ve’l-Fâtıma”

Beş şey vardır ki ateşi söndürür: Mustafa (s.a.v.), Murtaza (Hz.Ali), iki oğlu (Hasan ve Hüseyin) ve Fatıma

Tasarımda hareke yoğun olarak kullanılmamış, istif alanını genellikle harflerle doldurmuştur. Kâğıdın zemin rengi açık mavi-yeşil arası bir tonda olup klasik renklerden farklıdır. Yazının etrafına, dönemin tezyinat özelliği gereği Türk tezhip sanatındaki anlayışa uymayan bir süsleme yapılmıştır. (Resim 17) Ancak 1266 (h.) tarihli bu eser, İzzet Efendi gibi önemli bir hattata ait olması sebebiyle hat sanatı açısından değerlidir.



Resim 17

2.18. Uzluk Koleksiyonundaki en değerli hat eserlerinden olan bir levha aynı zamanda koleksiyondaki en büyük ebatlı levhadır. Siyah zemine güzel bir zerendûd ile uygulanmıştır. (Resim 18) Kadiasker Mustafa İzzet Efendi imzalı levhada “*Eleys’Allahu bikâfîn abdeh (Allah kuluna kâfi değil mi?, Zümer, 36)*” âyeti yazılıdır.

Bu celî ta’lik levhada “fe” ve “nûn” harflerinin keşideleri üst üste getirilmiş ve yine “dal” ve “he” harflerinin estetik birleşimiyle yazı nihayet bulmuştur. Ayrıca istife pek uygun olmayan talik yazıyla istifli olarak atılmış İzzet Efendi imzası da son derece farklı ve özgün durmaktadır. Yazının etrafına çekilmiş olan cetvel yazıyı özellikle üst ve yan kısımlardan biraz sıkıştırmıştır. Biraz yıpranmış olmakla birlikte oldukça kıymetli ve nadide bir parçadır.



Resim 18

2.19. Hattat imzası olmayan fakat 1285 (h.) tarihinde sülüs hattıyla yazılmış olan Farsça dörtlük, aralarına cetvel çekilmiş alt alta dört satır sülüs ile kaleme alınmıştır ve hat sanatı bakımından birtakım estetik problemler taşımaktadır. (Resim 19) Metnin okunuşu ve Türkçesi şöyledir:

Edeb tâcîst ez nûr-ı ilâhî

Binih ber ser berev her câ ki hâhî

İlmest çûn hayât-ı ebed ey peser begûş

Ve ez çeşme-i hayât-ı hod âb-ı hayât nûş

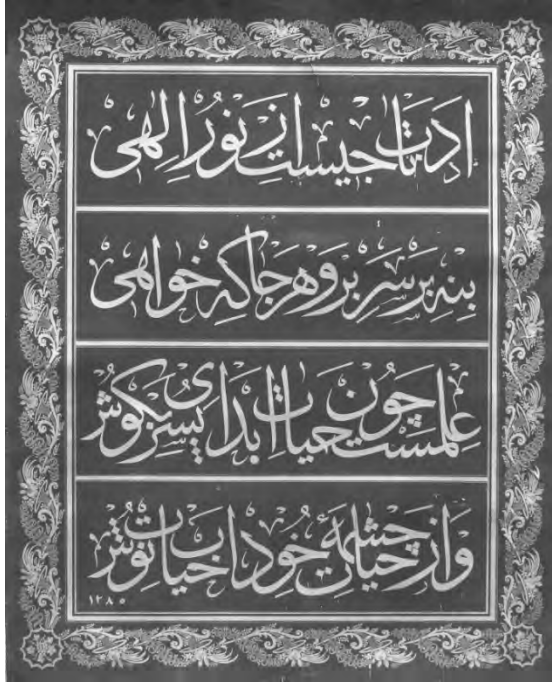
(Edep, İlâhî nurdan bir taçtır,

Başına o tacı koy, nereye istersen git.

İlim ebedî hayat gibidir, ey oğul, dinle

Kendi hayat pınarından, âb-ı hayat iç.)

Birinci satırın başındaki “dal” harfinin altına “mühmel dal”, üçüncü satırdaki “dal”in altına “mühmel ha”, dördüncü satırdaki “ze”nin altına “mühmel ra” harflerinin yapılmış olması, başka yerde rastlanması çok zor istisnalardır ve kaidelere aykırıdır. Yazının etrafında barok etkisiyle yapılmış bir süsleme yer almaktadır.



Resim 19

2.20. Mahmud Celâleddin Efendi'ye Mustafa Rasih? Efendi tarafından verilmiş bir icazet belgesi olduğunu tahmin ettiğimiz sülüs, nesih ve icâze hatlarıyla 1266 (h.) tarihinde yazılmış kitanın icazet satırlarındaki tahribat nedeniyle icazet veren hattatın ismi net okunamamaktadır. (Resim 20) İbarenin okunuşu ve Türkçesi şu şekildedir:

Et-tevfîku azîzün yu'tâ li-abdin azîz (sülüs)

Kale Rasûlullahü sallâllahü aleyhi ve sellem:

Izzü'd-dünya bi'l-mâli ve izzü'l-âhirati bi'l-a'mâli. Sadeka...(nesih)

(Başarı azizdir ve aziz olan kula verilir. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Dünyanın izzeti mal ile, ahiretin izzeti amel iledir. O doğru söyledi.)

Yazının etrafındaki tezyinat ve özellikle koltuklardaki çiçekler Türk tezhip zevkını yansıtmamaktadır.



Resim 20

2.21. Mehmed Receb imzalı ve 1315 (h.) tarihli iki satırlık sülüs fetih hadis-i şerifinin yazılı olduğu bu levha gayet değerlidir. İbarenin okunuşu ve Türkçesi şu şekildedir:

“Letüfthanne’l-Kostantıniyyete felen’me’l-emîru emîruhâ
Veleni’me’l-ceyşü zâlike’l-ceyş”

(İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutandır ve onu fetheden asker ne güzel askerdir.)

Harekelerde ve tefrişi unsurlarda nisbeten kalın bir kalem kullanılmıştır. Ayrıca harekeler, bilhassa fethalar peşpeşe sıralanmıştır ve oldukça dikkat çekmektedir. Üst satıra göre alt satıra göre daha yoğun görünmektedir. Levhanın tezhibi yoktur ve cetvel yerinden, yazıya yakın olarak kesilmiştir. (Resim 21)



Resim 21

2.22. Mahmud Celâleddin'in en meşhur talebesi ve takipçisi Mehmed Tahir Efendi tarafından 1233 (h.)'te yazılmış olan celi sülüs levhada, çokça yazılagelen ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in geleceğinin çok önceden bildirildiğine ilişkin müjde âyeti yazılıdır:

“Ve mübeşşiran bi-rasûlin ye'tî min ba'd-ismühû Ahmed”

(Ve benden sonra gelecek olan, Ahmed adında bir Peygamber'in de müjdeleyicisi(yim)...(Saff, 6)

M. Celâleddin'in kendine mahsus üslubu bu eserde talebesi tarafından ustalıkla yansıtılmıştır. Kalabalık hareke ve tefrişat görüntüsünden arındırılmış, son derece sade ve dingin bir tavırla yazılmış olan istifin etrafında tezhip veya cetvel yoktur. (Resim 22)



Resim 22

2.23. Niyazi Efendi tarafından 1289 (h.) tarihinde alt alta dört satır halinde yazılmış talik beyitlerin ilk mısraında koleksiyon sahibi “Feridun” Nafiz Bey’in adı geçmektedir. (Resim 23) Şiir Molla Cami’ye aittir ve Hz. Mevlâna’nın Mesnevi’si için söylenmiştir:

Ân Ferîdûn-i Cihân-ı mâ’nevî

Bes buved burhan kadreş Mesnevî

Men çi gûyem vasf-i ân âlicenâb

Nîst peygamber velî dâred kitâb

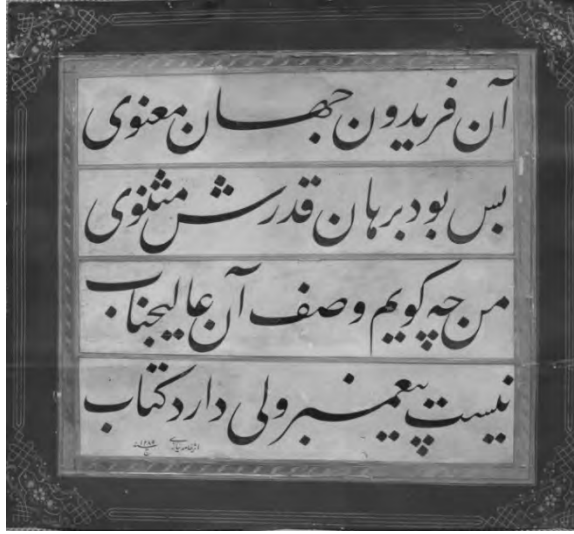
(O mânevî cihanın padişahıdır

Mesnevî’nin kıymetini anlatmaya bu delildir

O yüce kişinin tavsifi konusunda ben ne söyleyeyim,

Peygamber değildir ama kitabı vardır.)

Mevlâna soyundan bir Mevlevî olan Feridun Nafiz Uzluk’a bu levhanın (tahminen hediye olarak) takdim edilmesi büyük bir zarafet ve nezaket nümûnesidir.



Resim 23

2.24. 12 beyitlik alt alta düz satırlar halinde yazılmış olan ta'lik levhanın metni ve Türkçesi şöyledir:

*Hazret-i Mevlânâ mî-fermâyed
Mubârek bâd ber mâ in Ferîdun
Çu mâh-ı âsıman tâbân-u iûşen
Be-meydân-ı seâdet kûy-i bâzed
Ber âred hemçu meh burc-i ikbâl
Beburd-i gerden-i Dahhâk gam râ
Bi-hamdi'llah kunûn der kasr-i Devlet
Zi mâder zâd-ı û rûz-i şeşenbe
Be-mâh-ı zi'l-ka'de heştum-i û
Çu ez puşt-u nejâd husrev ânest
Zi mâder-u zi peser şâh-ı asîl est
Çu gereded hûşyâr-u ser firâzed
Hezâran sâl-i ömreş bâd efzûn*

*Ki gereded pâdişâh-i dîn Ferîdun
Çu mısır-ı pur şeker şîrin Ferîdun
Kuned şebrîz-i devlet zeyn Ferîdun
Heme mihr-u safâyî kin Ferîdun
Be-tîğ-i rifat-u temkin Ferîdun
Fezâyed rütbet-u âyîn Ferîdun
Be-târih-i sene seb'in Ferîdun
Bedû sâat pes ez pîşîn Ferîdun
Buved mahbûb çun şîrin Ferîdun
Zi huld âmed çu hürü'l-'în Ferîdun
Berîn şî'rem kuned tahsîn Ferîdun
Tu hem ez-cân begû âmin Ferîdun*

Türkçesi:

Hazret-i Mevlana buyuruyor:

Bu pâdişah bize mübarek olsun
Gökteki parlayan aydınlık ay gibi
Mutluluk meydanında yeri vardır
Ayın ikban burcuna girdiği gibi
Gamlı Dahhak'ın boynunu vurur
Allah'a şükür şimdi devletin sarayının
Annesinden Çarşamba günü doğdu
Zi'l-ka'de ayının sekizinci günü
Onun soyu ve arkası öyledir ki
Anne ve babadan asil bir şahıtır
Öyle akıllı ve yüce oldu ki,
Onun ömrü binlerce yıl uzasın

Bu padişah dinin padişahı olacaktır
Mısır şekeri gibi bu padişah
Süsüyle devleti aydınlatır bu padişah
Herkese şefkat ve safa verir padişah
Yücelik ve temkin kılıcıyla padişah
Şimdi yüceliğini artırır padişah
Yetmiş senesinde padişah
Selefinden iki saat sonra padişah
Şirin gibi sevilir padişah
Cennetten, hûr-i în gibi geldi padişah
Benim şiirimi güzelleştirdi padişah
Sen de candan padişaha amin de.

Beyitlerin son kelimelerinin “feridûn” olması ile koleksiyon sahibi Feridun Nafiz Uz-
luk'un ismi arasındaki ilişki aşikâr ve manidardır. Yazının etrafında tezhip yoktur. (Re-
sim 24)

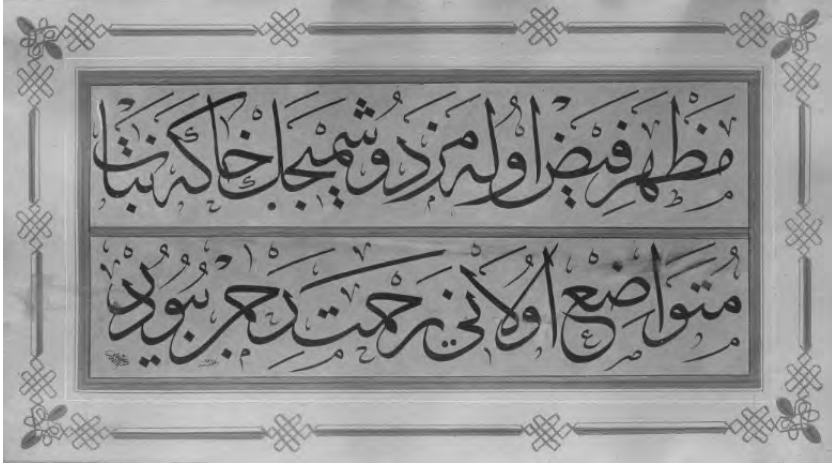


Resim 24

2.25. Meşhur Hattat Aziz Efendi'nin oldukça kıymetli ve güzel eserinde tevazu ile ilgili olan meşhur beyit sülüs hattıyla yazılmıştır:

*Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyicek hâke nebât
 Mütevazı' olanı rahmet-i Rahmân büyüdür.*

1317 (h.) tarihli levhada satır arasına ve yazının etrafına cetvel çekilmiştir. Süsleme olarak da ortaları örgülü basit cetveller mevcuttur. (Resim 25)



Resim 25

2.26. Osman Yümnî imzalı ve 1332 (h.) tarihli olup leylek şeklinde yazılan ve Mevlî Leylek Dede ile ilgili beyti içeren levha, “yazı-resim” denilen hat türüne güzel bir örnektir:

*“Aşk-ı Mevlânâ ile hayretzede
Mevlevî Seyyid Hasan Leylek Dede”*

Leyleğin gagasında ve ayaklarında yazıdan resme doğru geçilmiştir. Zeminde ise minyatürleri hatırlatan ot demetleri ve tepeler bulunmaktadır. Hareke kullanılmamış olup, noktalar da kırmızı mürekkeple konulmuştur. (Resim 26) Hat sanatında yazı-resimlere fazla rağbet gösterilmemiş olup, bu tür örneklerin sayısı da çok fazla değildir. Zira hat sanatının estetiği, hattın resimdeki estetikten de yararlanmasına ihtiyaç duymayacağı kadar zengindir. Ayrıca yazıyı resme uydurmak için harflerin anatomisinin bozulmak zorunda kalması ve bu nedenle hat estetiğinin resim estetiğine feda edilmesi söz

konusu olacağından, hat istiflerini sadece kendi kuralları çerçevesinde yapmak daha makbul olagelmıştır.

Bu levhada da çok zarif bir leylek şeklinin içine kelimeler yazılırken, harf estetiğinden ve ölçülerden uzaklaşmıştır. Böylece hat sanatında çok önemli olan nokta ölçüleri, nispetler ve diğer terkip kaideleri ihlal edilmiştir. En üst kısımdaki rik'a yazıda ise Hz. Mevlâna'dan *Şeyh-i murgânest laklak lalakeş dâni ki çîst/ Hamdiün leke ve'ş-şükru lek ve'l-mülkü lek yâ hestuan* beyti yer almaktadır. Yazının etrafında klasik anlayıştan uzak süslemeler mevcuttur.



Resim 26

2.27. Bir kitap sayfası görünümünde olup talik yazıyla alta alta düz satırlar halinde yazılmış Farsça na't ihtiva eden bir levhada hattat imzası, tarih ve tezhip yoktur. Yazı oldukça akıcı ve güzel bir yazıdır. (Resim 27) Metnin okunuşu ve Türkçesi şöyledir:

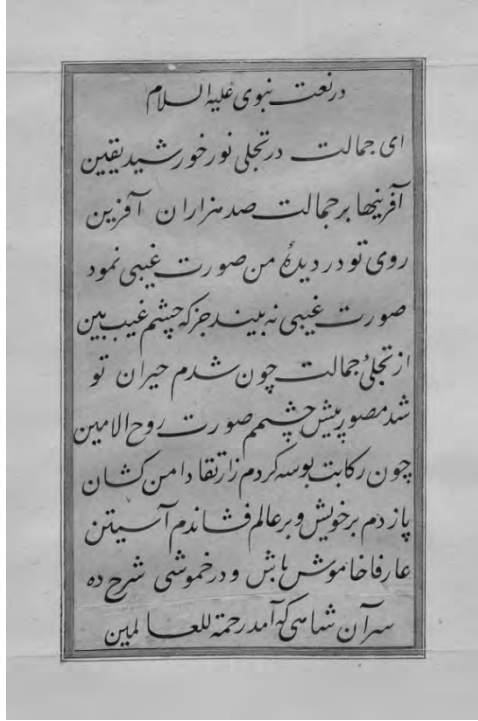
Der Na't-ı Nebevî Aleyhi's-Selâm:

*Ey cemâlet der tecellî nûr-ı hurşîd-i yakîn
Aferînhâ ber cemâlet sad hezârân âferîn
Rûy-ı tû der dîde-i men sûret-i gaybî nümûd,
Sûret-i gaybî ne-bîned coz ki çeşm-i gayb bîn
Ez tecellî-i cemâlet çûn şodem hayrân-ı tû
Şod musavver pîş-i çeşmem sûret-i rûhu'l-emîn
Çûn rikâbet bûse kerdem zi'rtikâ dâmen keşân
Pâ zi dem ber hîş u ber âlem feşandem âstîn
Ârifâ hâmûş bâş u der hamûşi şerh deh
Sırr-ı ân Şâhî ki âmed rahmeten li'l-âlemîn*

Türkçesi:

Peygamber Aleyhisselâm'a Naat:

Ey güzelliğin yakîn güneşinin ışığında tecellî eden
Senin güzelliğine yüz binlerce defa aferin
Senin yüzün, benim gözüme gaybın sûretini gösterdi
Gaybı gören gözden başkası, gaybın sûretini göremez
Güzelliğinin tecellisinden sana öyle hayran oldum ki,
Ruhu'l-emîn'in sûreti gözümün önünde şekillendi
Giysini atının üzengisini öpünce, etek çekip yükselmeden
Ayağım bir anda âlemlerin üzerine sıçrayıverdi
Ey ârif sus ve suskunlukla anlat.



Resim 27

2.28. Mehmed Abdurrahman el-Mevlevî ibn Ahmed el-Konevî tarafından 1224 (h.) senesinde celî sülüs ile yazılmış olan “*Hemân ayn-ı Muhammed’le Ali’dir Şems ve Mevlânâ*” levhası, ahenkli istifi ve işlek harfleriyle dikkat çekici ve kıymetli bir eserdir. (Resim 28)

Hz. Mevlânâ ile Hz.Şems’in yakınlıklarını, Hz. Muhammed(s.a.v.) ile Hz.Ali’nin yakınlıklarına benzeten bu ibarede Muhammed’in “ha”sına keşide verilmiş ve bu “ha” ile “mim” farklı bir şekilde birleşmiştir. Mevlâna ismi de istifin zirvesine yerleştirilmiştir. Yazının altına “Ahmed Tefkî” yazılı bir mühür basılmıştır. (Bu ismin etrafında, “tevek-keltü alâ’l-lah”, “hasbiya’l-lahu vahdeh” gibi birkaç ibare de bulunmaktadır). Hattat im-

zası içeriğine sahip olan metin, kurşun kalemle yazının altına yazılmıştır. Bu imza kısmının gerçekten hattat tarafından yazıldığı şüphelidir. Hattat, imza atacak olsaydı normal bir şekilde, yazıda kullandığı mürekkeple imzasını atabilirdi. Hattatın muhtemelen tevazu icabı imza atmaktan imtina etmiş olmasına mukabil daha sonra bu kaydın düşülmüş olabileceğini söyleyebiliriz. Yazının etrafında cetvel veya tezhip bulunmamaktadır.

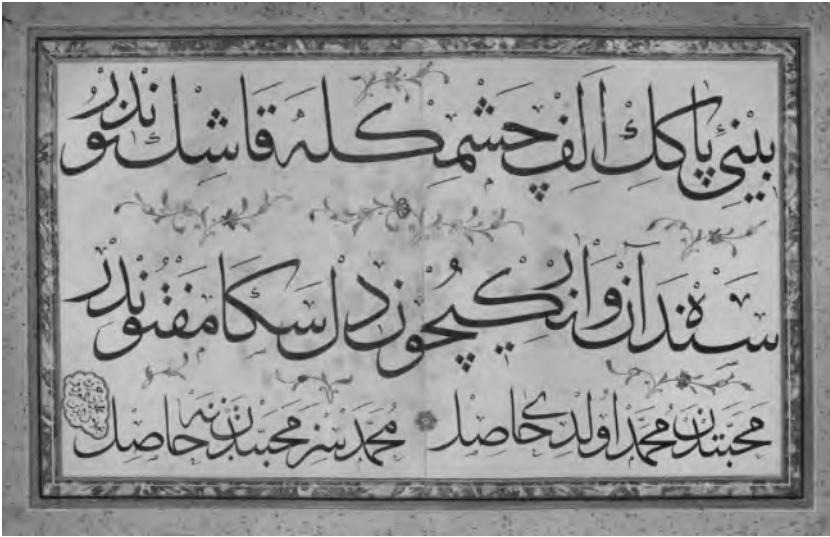


Resim 28

2.29. Mahmud Celâleddin Efendi hattıyla yazılmış olan oldukça kıymetli olan bir sülüs levhadaki iki satırlık beytin kalemi, en alttaki ve tek satıra yazılmış beyitte kullanılan kaleme göre daha kalındır. Özellikle ikinci satırda, yukarıya doğru yapılan çıkışlarla satır düzeni bozulmuştur. Yazının etrafına ebru ile pervaz yapılmış ve satır aralarına ince çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Cetvelin dışına yazılan zer-eşşandan izler kalmıştır. (Resim 29)

Metnin okunuşu şöyledir:

*Bîni-i pâkin elif, çeşminle kaşın nûndur
Sende ân var anıncûn dil sana meftûndur
Muhabbetten Muhammed oldu hâsil
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsil*



Resim 29

2.30. Meşhur Hattat Çarşambalı Hacı Arif Efendi'ye ait 1301 (h.) tarihli celî sülûs levhada “Nûrun alâ nûr” (*Nur üstüne nurdur. Nûr, 35*) âyeti yazılıdır. Maalesef yazı çok yıpranmış, aslı özelliklerini kaybetmiştir. Siyah zemin üzerine yapılmış zer-endûd uygulaması zamanla solmuş ve dökülmüştür. Bununla birlikte yazının iskeleti sağlamdır. Etrafında tezeyinat yoktur. (Resim 30)

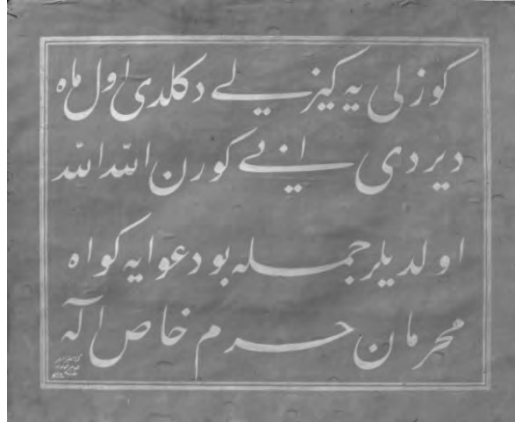


Resim 30

2.31. Ahmed Münir El-Mevlevî imzalı 1215 (h.) tarihli ta'lik levhada şu dörtlük yazılıdır:

*Gözlüye gizli değildi ol mâh
Derdi ânı gören Allah Allah
Oldular cümle bu da'vâya güvâh
Mahremân-ı harem hâss-ı ilâh*

Satır ortalarındaki keşideler alt alta getirilmiştir. Çivit mavisi zemin üzerine zerehendüdü yapılmıştır. Yazının etrafına cetvel çekilmiştir. Tezhibi yoktur. (Resim 31)



Resim 31

2.32. Mahmud Celâleddin Efendi'nin talebesi olan ve Onun üslûbunu çok iyi taklit eden Mehmed Tahir Efendi'nin yazdığı Kelime-i Şahadet (*Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Rasûlüllah*) levhası, imzasız olsa Mahmud Celâleddin tarafından yazılmış dedirtecek kadar, Tahir Efendi'nin hocası üslûbunda yazmış olduğu bir yazıyı muhtevîdir. Harekeler ince bir kalemle atılmış, tefrişî unsurlara pek yer verilmemiştir. Etrafında cetvel ve tezhip yoktur. (Resim 32)



Resim 32

2.33. Laz Ömer diye de maruf olan meşhur Hattat Ömer Vasfi efendi'nin celi ta'lik hattıyla yazmış olduğu 1346 (h.) tarihli “*Hasbiyallahu vahdeh*” (*Tek olan Allah'a teslimim*) yazısı sade ve oldukça güzel bir görünüme sahiptir. “Ha” keşidesi ile “sin” keşidesinin müşterek kullanıldığı ve Lafzatullah'ın zirveye yerleştirildiği bu güzel celi talik istifte “ya”nın keşidesi ile müşterek keşide de alt alta gelecek şekilde tasarlanmış ve görsel bir kafiye oluşturulmuştur. Cetvelin etrafına ebru yapııştırılmıştır. (Resim 33)



Resim 33

2.34. Mehmed Tahir Efendi'nin, hocası Mahmud Celâleddin Efendi üslûbuna sadık biçimde yazmış olduğu bir sülûs levhada alt alta düz satırlar halinde bir dörtlük yazılmıştır. Cetvel ve tezhip yoktur. (Resim 34) İbarenin okunuşu şöyledir:

*Ziyan itse Süleyman'a karınca
Günahı var mıdır âni karınca
Yarın mahşer divanına varınca
Alır hakkın Süleyman'dan karınca*

Rivayete göre; Kanuni Sultan Süleyman'ın ordusunun araç-gerecine karıncalar zarar verince, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'den fetva alıp o civardaki karıncaları toptan öldürmek istemişler. Ebussuûd Efendi de bu küçük şiiri yazıp padişaha göndermiş.



Resim 34

2.35. Mahmud Celâleddin Efendi'nin kendi üslûbuyla yazmış olduğu Arapça bir şiir, sülûs ile altalta satırlar halinde sıralanmıştır. Bu eser de oldukça değerli olup okunuşu ve Türkçesi şöyledir:

“Ala’llahi fî külli’l-umûri tevekkülü
 Ve bi’l-hamsi ashâbi’l-abâi tevessülü
 Muhammedü’l-meb’ûsi ve’b-neyhi ba’dehû
 Ve Fâtımete’z-Zehrâ ve’l-Murtazâ Ali”

Türkçesi: Bütün işlerimde Allah’a tevekkül ederim

“Beş”i ile birlikte ashâbına tevessül ederim

Peygamber Muhammed ve ondan sonra iki oğlu -torunu- (Hasan ve Hüseyin)

Fâtımatü’z-Zehrâ ve Murtazâ Ali

Harekeler yoğun olmamak kaydıyla kullanılmış; tefrişata pek yer verilmemiştir. Satır aralarına ve yazının etrafına cetvel çekilmiştir. Köşe ve kenarlarda solmuş bazı süslemeler mevcuttur. (Resim 35)



Resim 35

2.36. Tuğra formunda yazılmış olan hadis-i şerifin yazısı sanat kıymeti bakımından vasatın altındadır. “Şefâatî liehli’l-kebiri min ümmetî” (Şefaati, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir) muhteviyatlı bu tuğranın hattatı Konya Defterdarı Seyyid Hasan

Tahsin El-Mevlevî olup eser 1365 (1265?) h. tarihlidir. Doldurma bir yazı özelliği taşımaktadır. Boşluklardaki natüralist süslemeler de klasik tezhîp anlayışından uzaktır. (Resim 36)



Resim 36

2.37. İmzasında da belirtildiği gibi, Hattat Hulûsi Efendi'nin talebesi Kemal Bata-nay'a ait olan ta'lik *Yâ Hazret-i Mevlâna* levhası, oldukça güzel bir şekilde ve artık kla-sikleşmiş formuyla; "te" harfi keşideli olarak ortaya yerleştirilmiş vaziyette yazılmıştır. Bu formda "Yâ Hz. Mevlâna" yazmamış hattat çok azdır. 1375 (h.) tarihli yazının etrafına da ebru ile pervaz yapılmıştır. (Resim 37)

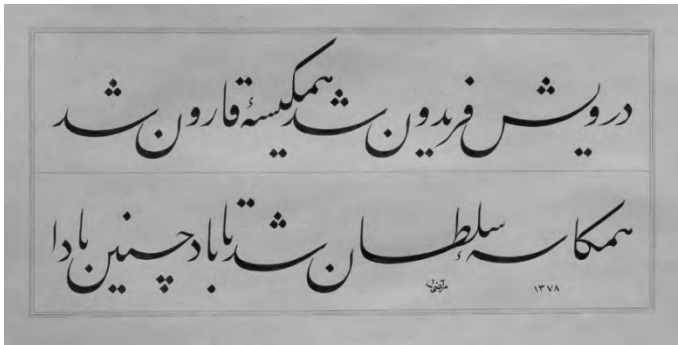


Resim 37

2.38. Mevlevî Ressam ve Hattat Murtaza Elker (1874-1969) hattıyla yazılmış Farsça beyitte fazlaca keşide kullanılmıştır. 1378 (h.) tarihli ta'lik levhada şu beyit yer almaktadır:

*Dervîş-i Ferîdûn şod hemkâse-i Karun şod
Hemkâse-i sultan şod tâ bâd-ı çonîn bâdâ*

Yazı akıcı olmakla birlikte kalem hareketleri görülmemektedir. Tezhip yoktur. Sade bir cetvel çekilmiştir. (Resim 38)



Resim 38

2.39. Celi ta'lik “Yâ Hazret-i Mevlâna” yazısı içinde gubarî hattının bulunduğu imzasız levhada yoğun bir işçilik vardır. Yazı içinde yazı olan bu levha, bazı sûre-i celîle ve ayet-i kerimelerin gubarî (yani toz kadar küçük) hatla yazılmasıyla ta'lik “Yâ Hazret-i Mevlâna” ibaresinin ortaya çıkarıldığı zarif bir eserdir. Benzer örneklerle çeşitli koleksiyonlarda ve müzelerde karşılaşmak mümkündür. (Resim 39)



Resim 39

2.40. Celi sülüs hattıyla “El-hamdü lillahi ale't-tevfik” (Muvaffak kılan Allah'a hamd olsun) yazılı levhada hattat imzası ve tarih yoktur. Tavir itibarıyla Mahmud Celâleddin Efendi üslûbunu andıran bir yazı olsa da tam olarak bu üslûpta yazılmış bir eser olduğu söylenemez. Yazının etrafında tezhip ve cetvel de yoktur. (Resim 40)



Resim 40

3. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma kapsamında incelemiş olduğumuz Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk koleksiyonundaki orijinal hat levhalarıyla ilgili olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Koleksiyonaki eserler, ta'lik, celi ta'lik, sülüs, celi sülüs, nesih ve gubarî yazı çeşitleriyle yazılmıştır. Levhaların yaklaşık yarısı sülüs (birinde sülüs ve nesih birlikte) ve celi sülüs, yaklaşık yarısı nesta'lik ve celi ta'lik hattıyla yazılmış olup sadece dört tanesi tuğra formundadır. Eserlerden biri, leylek formundadır yazı-resim grubuna girmektedir. Sekiz eser, zer-endûd tekniğiyle yapılmıştır. Zer-endûd tekniğinin uygulandığı yazıların hari-cindeki bütün yazılar klasik siyah mürekkeple yazılmıştır.

Yazılan ibareler, ayet-i kerime, hadis-i şerif, kelime-i şahadet, kelâm-ı kibar, Osmanlıca, Farsça şiirler ve Hz. Mevlâna'ya ait beyitlerden oluşmaktadır. Bu ibareler, Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinden seçilmiştir.

Ayet-i kerime ve hadis-i şerif gibi ibarelerin dışındaki eserlerin çoğu Hz. Mevlâna ve Mevlevîlik ile ibarelerden meydana gelmektedir. Toplam 10 eserde Hz. Mevlâna veya Hz. Şems-i Tebrizî'nin ismi zikredilmiştir. Hattatların ise çoğunluğu Mevlevîdir.

Yazıların sanatkârları arasında, meşhur Türk hattatlarından, İzzet Efendi, Çarşamba Arif Efendi, Abdülfettah Efendi, Şefik Bey, Ömer Vasfi Efendi, Aziz Efendi, Mahmud Celâleddin Efendi, Mehmed Tahir Efendi, Kemal Batanay, Macid Ayrıl gibi önemli imzalar mevcuttur. Bu hattatlara ait olan eserler hat sanatı bakımından oldukça değerlidir. Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında incelediğimiz söz konusu eserler, Uzluk Koleksiyonu'nun kültür ve sanat tarihimiz açısından oldukça zengin bir koleksiyon olarak nitelendirilmesi için yeterli olduğunu ortaya sermektedir.

Levhaların 13 tanesinde süsleme mevcuttur; ancak bunlardan hiçbir klasik anlamda tezhip olarak adlandırılabilir mahiyette değildir. Dönemin sanat anlayışı icabı, barok ve rokoko tarzında ya da amatörce yapılmış süslemelerdir. Bir eserde ise ebru ile, yazının etrafına pervaz yapılmıştır. Sekiz adet yazının etrafında cetvel de yoktur.

Dönem itibarıyla, eserlerin çoğunluğu 19. yüzyıla aittir. Ancak tarihi mevcut olan en eski yazı, h.1186 tarihli, en yeni yazı ise h. 1388 tarihlidir. Bu durumda 18. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ortalarına kadarki bir periyoda ait eserlerden örneklere bu koleksiyonda rastlamak mümkündür.

Koleksiyondaki eserlerin birçoğunun ciddi bir restorasyona ihtiyacı vardır. Kondüsyonu iyi durumda olanlar için ise bozulmayı önleyici tedbirler alınmalıdır. Özellikle bazı yazılar murakkaya gerilmeden, cetvel çekilmeden ve tezhip yapılmadan çerçeveletildiği için yıpranmaya yüz tutmuştur ve sergilenmeye elverişli değildir.

Sonuç olarak; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi arşivine naklolunduktan sonra çerçeveleri gözden geçirilip kırık camları değiştirilen ve müsait bir ortamda korunan bu değerli eserlerin tamamının, uzman personel tarafından restore edilmesi, tezhibe ihtiyaç duyan yazılara klasik tarzda tezhiplerin yapılması ve sergilemeye daha uygun bir hâle getirilmesi gerekmektedir. Böylelikle bu değerli koleksiyon kültür zenginliklerimiz arasındaki önemli yerini muhafaza etmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Alparslan, A., *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1999.
- Arseven, C.E., *Les Arts Décoratifs Turcs*, M.E.B., İstanbul, 1952.
- Ayverdi, E.H., *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul, 1953.
- Baltacıoğlu, İ.H., *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara, 1958.
- Çetin, N.M., “İslam Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi (Yakut Devrinin Sonuna Kadar)” *İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı*, IRCICA, İstanbul, 1992.
- Çığ, K., *Hattat Hafız Osman Efendi*, İstanbul,1945.
- Derman, U., *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982.
- Derman, U., “Osmanlılar’da Hat Sanatı”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul,1999.
- Habib, *Hat ve Hattatân*, İstanbul, 1305.
- İnal, M. K., *Son Hattatlar*, İstanbul, 1955.
- Karpuz, H. ve Şafak, Y., “Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) Uzluk Arşivi’nin Mevlevilik ve Tıp Tarihi Açısından Önemi”, *Prof.Dr. Feridun Nafiz Uzluk Armağanı, X.Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, C.II, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 2003.
- Mahir, B., “Topkapı Sarayı Kütüphanesi’nin Kur’an Koleksiyonu”, *Türkiyemiz*, S.67, 1992.
- Müstakimzade S.Sadeddin, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul, 1928.
- Nefeszade İbrahim, *Gülzar-ı Savab*, İstanbul, 1939.
- Rado, Ş., *Türk Hattatları*, İstanbul, 1984.
- Serin, M., *Hat Sanatımız*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1984.
- Serin, M., *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1999.
- Şafak,Y., “Uzluk Ailesi’nin Mevlevilik Araştırmalarına Katkıları” *Prof.Dr. Feridun Nafiz Uzluk Armağanı, X.Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, C.II, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 2003.
- Ülker, M., *Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987.
- Ünver,S., *Türk İnce El Sanatları Tarihi Üzerine*.
- Yazır, M.B., *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C. I-II-III, D.İ.B. Yayınları, Ankara,1981.